

PROBLEMS OF SOCIAL INCLUSION OF CHILDREN WITH DISABILITIES

Khaqmurod Salimjonov

master's student

Fergana state university

Fergana, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: social inclusion, social problem, child with disabilities, inclusive education, adaptation, sociocultural inclusion, social activity

Received: 28.06.22

Accepted: 30.06.22

Published: 02.07.22

Abstract: The article discusses theoretical approaches to solving the problem of social inclusion of children with disabilities and identifies possible options for its practical solution. It also analyzes the issues of adaptation of children with disabilities in society by demonstrating their abilities based on the inclusion of a certain approach.

NOGIRON BOLALARNING IJTIMOYIY INKLYUZIYA MUAMMOLARI

Xaqmurod Salimjonov

magistrant

Farg'ona davlat universitet

Farg'ona, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: ijtimoiy inklyuziya, ijtimoiy muammo, nogironligi bo'lgan bola, inklyuziv ta'lim, adaptatsiya, ijtimoiy-madaniy inklyuziya, ijtimoiy faollik

Annotatsiya: Maqolada nogiron bolalarning ijtimoiy inklyuziyasi muammosini hal qilishning nazariy yondashuvlari muhokama qilinadi va uni amaliy hal qilishning mumkin bo'lgan variantlari aniqlanadi. Shuningdek, nogironligi bo'lgan bolalarga o'ziga xos yondashuv inklyuziya qilish asosida ularni o'z qobiliyatlarini namoyon qilgan holda jamiyatga moslashuvi masalalari tahlil qilingan.

ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ИНКЛЮЗИИ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

Хакмурод Салимжонов

магистр

Ферганский государственный университет

Фергана, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: социальная инклюзия, социальная проблема, ребенок с ОВЗ, инклюзивное образование, адаптация, социокультурная инклюзия, социальная активность	Аннотация: В статье рассматриваются теоретические подходы к решению проблемы социальной инклюзии детей с ограниченными возможностями и определяются возможные варианты ее практического решения. Также анализируются вопросы адаптации детей с ограниченными возможностями в обществе путем демонстрации их способностей на основе включения определенного подхода.

KIRISH

Birlashgan Millatlar Tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda aqliy va jismoniy nuqsonlari bo'lgan taxminan 450 million kishi bor. Bu sayyoramiz aholisining 1/10 qismini tashkil etadi, ulardan 200 millionga yaqini bolalardir. Bundan tashqari, butun dunyoda bo'lgani kabi mamlakatimizda ham imkoniyati cheklangan bolalar sonining ko'payishi tendensiyasi kuzatilmoqda. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, bugun O'zbekistonda 16 yoshgacha bo'lganlarning 147 ming nafari nogiron. Nogiron bolalar sonining bunday jadal o'sishi bilan ularning ijtimoiy inklyuziyasi muammosining dolzarbligi teng nisbatda oshadi.

ASOSIY QISM

Mamlakatimizda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni o'qitish uchun inklyuziv ta'lim tizimini tashkil etish, ularning ta'lim olish huquqini kafolatlash va ta'minlash maqsadida 2020-2025 yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish kontseptsiyasi ishlab chiqilgan. Aynan ushbu sohaga yo'naltirilgan yuzdan ortiq normativ-huquqiy hujjatlar majmui ishlab chiqilib, amaliyotga joriy etilgan. Jumladan, "Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risida"gi Qonun qabul qilinishi mamlakatimizning yuqoridagi toifaga mansub vakillarining huquq va manfaatlarini ifodalashga xizmat qilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashining 46-sessiyasidagi nutqi[1]da yangi O'zbekistonni bunyod etishga qaratilgan demokratik islohotlar ortga qaytmaydigan tus olganini qayd etib, "alohida ehtiyojga ega bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlashga jiddiy e'tibor qaratilayotganini, nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi yangi qonun kuchga kirganini, O'zbekiston Parlamenti Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konventsiyani ratifikatsiya qilishini, O'zbekiston imkoniyati cheklangan shaxslarning o'z qobiliyatini to'la ro'yobga chiqarish masalalari bo'yicha Mintaqaviy kengash tuzishni taklif etdi[2]". Ushbu taklif Respublikamizda nogironligi bo'lgan shaxslarning ijtimoiy himoyasiga qaratilgan faoliyatlarni yuqori darajadagi ko'rinishi sifatida ham ta'kidlash mumkin.

Prezidentning 2017 yil 1 dekabrda "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5270-sonli Farmoni[3]ga, 2020-yil 13-oktyabrda PQ-4860-sonli "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari[4]da O'zbekistonda ehtiyojga ega bolalarni ijtimoiy himoya qilish, ularning ta'lim berish tizimini samaradorligini oshirish, ularning jamiyatda o'z o'rnini topishlarida ko'maklashish masalasi ko'ndalang qo'yilgan, nogironlarni ijtimoiy himoya qilishga qaratilgan huquqiy bazaning mustahkam poydevori bo'ldi.

Inklyuzivlik (or inclusion – ichiga, kiritish) jamiyatdagi barcha fuqarolarning, birinchi navbatda, rivojlanishida qiyinchiliklarga duch kelgan fuqarolarning ishtiroki darajasini oshirish jarayonidir. U har bir shaxsning ilmiy va jamoat hayotida teng ishtirok etishiga imkon beradigan shunday aniq yechimlarni ishlab chiqish va qo'llashni o'z ichiga oladi. Inklyuzivlik bilan barcha manfaatdor tomonlar istalgan natijaga erishish uchun faol ishtirok etishlari kerak.

Nogironlar faol ijtimoiy hayotga real qo'shilish jarayoni sifatida inklyuziya jamiyatning barcha a'zolari uchun birdek zarurdir. Nogironlik, agar nogironlik ijtimoiy kontsepsiya doirasida ko'rib chiqilsa, nogiron va uning atrofidagi odamlar uchun juda qiziq bo'lishi mumkin bo'lgan sharoitlarda hayot tarzi sifatida qaraladi.

Nogiron bolalarni ijtimoiy inklyuziya qilish jarayonining muvaffaqiyatini belgilovchi eng muhim omillardan biri jamiyatning rivojlanishida nuqsoni bo'lgan shaxsning shaxsiy muammolarini tushunish va baham ko'rishga tayyorligi, ushbu toifadagi bolalar uchun ta'limning tashkil etilishi va sifati, rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan shaxslarni moddiy qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy himoya qilishning davlat kafolatlarining barqarorligi, oilaviy tarbiyaning mantiqiy bo'lmagan sharoitlari.

Jamiyatning alohida ehtiyojli shaxslarga munosabati jamiyatning iqtisodiy, siyosiy, axloqiy, diniy rivojlanish darajasi bilan, shuningdek, ta'lim, sog'liqni saqlash, fan va madaniyatning holati bilan belgilanadi. Mamlakatning ijtimoiy-madaniy, siyosiy va iqtisodiy rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari ma'lum darajada nogironlarga nisbatan hozirgi paytda shakllangan salbiy ijtimoiy munosabatni aniqladi.

Ko'pgina mualliflarning ta'kidlashicha, rivojlanishida nuqsoni bo'lgan shaxsning shakllanishining xususiyatlari nafaqat nuqson, balki jamiyatdagi munosabatlar tizimining butun majmuasi, xususan, ijtimoiy muhitda nogiron kishi haqida rivojlanayotgan g'oyalar, qarashlar, fikrlar bilan belgilanadi. Tadqiqot ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, hozirgi vaqtda jamiyatda nogironligi bo'lgan odamlarni idrok etishning yetarlicha barqaror salbiy stereotipi shakllangan bo'lib, bu birinchi navbatda nogironlarni ojiz, baxtsiz odamlar, imkoniyatlari cheklangan

odamlar sifatida qabul qilishda namoyon bo'ladi. Rivojlanishda nuqsoni bo'lgan ko'pchilik odamlar uchun eng qiyin narsa bu nuqsonning o'zi emas, balki jamiyat tomonidan e'tiborning etishmasligidir.

Rivojlanishda nuqsonlari bo'lgan shaxslarni idrok etishning salbiy stereotipi allaqachon bolalik va o'smirlik davrida shakllana boshlaydi, bu ma'lum darajada rivojlanishda nuqsonlari bo'lgan bolalarni ta'lim va tarbiyalashning izolyatsiya qilingan tizimi bilan bog'liq.

Bir qator mualliflarning fikriga ko'ra, inklyuziv ta'limni tashkil etish orqali ijtimoiy izolyatsiya muammosini va demak, rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalarni ijtimoiy qamrab olish muammosini hal qilish mumkin deb hisoblaydilar. Biroq agar jamiyatda kishilarning nogironligi bo'lgan bolalarga nisbatan munosabati o'zgaras ekan ularning ahvoli yomonligicha qolaveradi.

Rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalarni umumta'lim muassasalariga kiritish turli xil hayotning ko'plab sabablari bilan amalga oshiriladigan jarayondir. Birgalikda ularni iqtisodiy, madaniy, huquqiy rivojlanishning ma'lum darajasiga etgan jamiyat va davlatning ijtimoiy tuzumi sifatida aniqlash mumkin, bu hayotning turli sohalarida, shu jumladan ta'lim sohasida boshqalar bilan teng imkoniyatlarni ta'minlash, huquqlarini tan olishda jamiyat tomonidan nogironlarga bo'lgan munosabatning holatini qayta ko'rib chiqish bilan bog'liq.

Ta'limdagi inklyuziya rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar va nogiron bolalarni birgalikda o'qitishni nazarda tutadi. Inklyuzivlikning ushbu shaklining qonuniyligini e'tirof etib, shuni ta'kidlash kerakki, u hali keng tarqalmagan, uni tashkil etish hali ham yetarlicha yo'lga qo'yilmagan. Inklyuziv ta'lim muammosining o'zi ijtimoiy ahamiyatga ega, muhim va qiziqarli, ammo bugungi kunda inklyuziyaning ushbu shaklini tanqid qilish uning tarafdorlariga qaraganda ancha jiddiy dalillarga ega.

Shunday qilib, inklyuziv ta'lim imkoniyati cheklangan bolalar uchun mos emasligini, maktablarda ularni o'qitish uchun zarur bo'lgan usul va jihozlar etishmasligi, umumta'lim maktablaridagi barcha o'qituvchilar ushbu turdagi ta'limga tayyor emasligi bilan izohlash mumkin. Inklyuziv ta'lim ko'plab ota-onalarning noroziligiga sabab bo'ladi; chunki rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolaning sog'lom sinfdoshlari orasida psixologik noqulaylik va izolyatsiya qilish xavfi mavjud, uning rivojlanishida nuqsoni bo'lgan odamlar jamoasida moslashuv muammosi paydo bo'ladi va o'z shaxsini va o'z qadr-qimmatini himoya qilish uchun nogironlar ijtimoiy darajada madaniy izolyatsiyaga inklyuziyaga qarama-qarshi tendensiya mavjud.

O'rganilayotgan muammo nuqtai nazaridan, bizning fikrimizcha, birinchi navbatda, nogironligi bo'lgan bolalarni ijtimoiy-madaniy inklyuziyasini tashkil etish haqida gapirish kerak, bu jarayonni rag'batlantirishning asosiy vositalaridan biri oila hisoblanadi.

Ijtimoiy inklyuziyaning asosiy muammolari rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolaning tug'ilishi bilan yuzaga keladi va bunday bolani tarbiyalash uchun eng muhim bo'lgan asosiy muammo ota-onalarning uning nuqsoniga bo'lgan munosabatidir. Ota-onalarning bilim darajasi, madaniyati, shaxsiy xususiyatlari va boshqa bir qator omillarga muvofiq, oilada nogiron bolaning paydo bo'lishi bilan bog'liq har xil turdagi reaksiyalar va shunga mos ravishda xatti-harakatlar yuzaga keladi. Bu vaqtda odatda, zarba bilan birga keladi, ota-onalarni stressli holatga olib keladi, chuqur his-tuyg'ularni, chalkashlik va himoyasizlik hissini keltirib chiqaradi va ko'pincha oilaning buzilishiga olib keladi.

Ko'pgina ota-onalar bu stressli vaziyatda o'zlarini himoyasiz deb bilishadi. Ularning holatini ichki (psixologik) va tashqi (ijtimoiy) boshi berk ko'rinish sifatida tavsiflash mumkin. Ushbu toifadagi oilalarda sodir bo'ladigan sifat o'zgarishlar psixologik, ijtimoiy va somatik darajada namoyon bo'lishi mumkin.

Ota-onalarning bolaning nuqsoniga bo'lgan munosabati uni tarbiyalash strategiyasi va taktikasini belgilab beradi.

Rivojlanishda nuqsonlari bo'lgan bolaning oilada mantiqsiz tarbiyalanishi uning aqliy rivojlanishida bolaning intellektual va shaxsiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan ikkilamchi og'ishlarning paydo bo'lishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Ota-onalar tomonidan bolaning rivojlanishidagi og'ishlarni yetarli darajada baholash uning shaxsiyatini muvaffaqiyatli tarbiyalash uchun zamin va asos bo'lib xizmat qiladi.

Bundan tashqari, rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolasi bo'lgan oilalarning aksariyati ta'lim va kasbiy malaka darajasi pastroq ekanligini hisobga olish kerak, shuning uchun ular bolaning intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo'sha olmaydilar. Bundan tashqari, rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolaning oilasi muammolari, qoida tariqasida, bolaning o'zi muammolari prizmasi orqali ko'rib chiqiladi, amaliyot shuni ko'rsatadiki, ushbu toifadagi oilalarning ijtimoiy moslashuvi muammolari nafaqat og'ishgan bolaga, balki uning ota-onasiga ham tuzatish ta'siri ishlarini olib borish zarurligini ko'rsatadi. Shu munosabat bilan ota-onalarning psixologik va pedagogik madaniyatini oshirish, ularni maslahatlar, seminarlar, konferentsiyalar, davra suhbatlari shaklida o'qitish dasturini yaratish masalasi tug'iladi.

Shunday qilib, nogiron bolani oilada tarbiyalash uchun maqbul sharoitlarni aniqlashda ijtimoiy-psixologik yordam va pedagogik yordam ko'rsatish, pirovardida, ijtimoiy inklyuziya uchun zarur shart-sharoitlarni shakllantirishga yordam beradi.

Alohida ehtiyojli bolaning ijtimoiy integratsiyalashuviga yordam beradigan yana bir omil — bu mehnat ta'limi bo'yicha ta'limni tashkil etish va sifatini ta'minlash, maxsus maktablar bitiruvchilarini maktabdan keyingi reabilitatsiya va moslashtirish orqali mehnatga tayyorlash.

Hozirgi vaqtda maxsus maktablar va maktab-internatlar mamlakatimizda rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ta'limning asosiy shakli bo'lib qolmoqda, ammo zamonaviy jamiyat talablari va maxsus maktab o'quvchilarining o'zlari va ularning ota-onalari manfaatlarini va ehtiyojlariga ta'sir qiladigan muammolardan kelib chiqqan holda, rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni ta'limning tuzilishi va mazmuni, o'zgaruvchan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni hisobga olgan holda ta'lim mazmunini zamonaviy jamiyat talablariga yaqinlashtirish, o'quvchilarga ijtimoiy tajribani shakllantirishga xizmat qiluvchi bilimlar berish maqsadida o'zgarishlar kiritildi va ta'limning barcha bosqichlarida bolalarning individual va yosh xususiyatlariga asoslangan shaxsiyatni tuzatish, shuningdek, mehnat ta'limi mazmunini mahalliy sharoitga qarab individuallashtirish yo'nalishi bo'yicha o'zgartirish, maktabda o'quvchilarni qo'shimcha ta'lim turlari bilan ta'minlash. individual mehnat ta'limi yo'lga qo'yildi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ixtisoslashtirilgan maktab bitiruvchilarining aksariyati o'z taqdirlarini mustaqil ravishda belgilashga harakat qilib, jiddiy to'siqlarga duch kelishadi va uzoq vaqt davomida ijtimoiy, psixologik va pedagogik yordamga muhtojlik sezishadi. Shu munosabat bilan reabilitatsiya markazlari, maktab kurslari yoki ishlab chiqarish tuzilmalari shaklida maktabdan keyingi reabilitatsiya va moslashish uchun ta'lim tuzilmalarini yaratish masalasi tug'iladi.

Shunday qilib, rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalarni ta'limning tarkibi va mazmunini o'zgartirish, maktabdan keyingi reabilitatsiya va moslashuv bo'yicha tarkibiy bo'linmalarni yaratish ma'lum darajada maxsus maktablar bitiruvchilarini ijtimoiy inklyuziya samaradorligini oshirishga imkon beradi.

Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni ijtimoiy integratsiyalashuv jarayoni samaradorligini belgilab beruvchi muhim omil — ularni moddiy ta'minlash, ish bilan ta'minlash va ijtimoiy himoya qilishning barqaror davlat kafolatidir. Shubhasiz, ushbu toifadagi bolalarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash eng muhim insonparvarlik vazifalaridan biridir. Biroq, bu yerda, V. V. Linkovning fikriga ko'ra, muammoning yana bir jihatiga e'tibor qaratish kerak — rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarda jamiyatga boqimandalik munosabatini shakllantirib, boshqalarning g'amxo'rliqi va yordami, degan soxta ishonchni mustahkamlaydigan haddan tashqari g'amxo'rlikka o'rganib, jamiyat bularga majbur degan qarash shakllanib qoladi. Albatta, rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarga g'amxo'rlik sivilizatsiyalashgan jamiyatning ko'rsatkichidir, ammo gap nogironlarga doimiy homiylik qilish emas, balki ularning shaxsiy

o'zini o'zi anglashi, tanlagan mutaxassisligi bo'yicha ijtimoiy ahamiyatga ega mehnati uchun sharoit yaratish, jamiyatga ijtimoiy moslashtirishdir.

XULOSA

Shunday qilib, alohida ehtiyojli bolalarni ijtimoiy inklyuziya sharoitlari va vositalarini tahlil qilib, shuni ta'kidlash kerakki, hozirgi vaqtda ushbu toifadagi bolalarni tayyorlash, o'qitish, kasbga yo'naltirish vazifalari qo'yilgan va ularni hal qilishning davlat siyosati tamoyillari mavjud. Biroq, bu jarayonning boshqa tomoni — jamiyatning munosabati, bu bolalarni adekvat idrok etish, qanday bo'lsa shunday qabul qilishga tayyorligi — amalda hal qilinmagan. Qolaversa, bu jihatdan rivojlanishida nuqsoni bo'lgan shaxslarni jamiyatga davlat darajasida “moslash” muammosi yetarlicha rivojlanmaganligicha qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasi 46-sessiyasidagi nutqi. <https://president.uz/uz/lists/view/4179>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasi 46-sessiyasidagi nutqi. <https://president.uz/uz/lists/view/4179>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2017 yil 1 dekabrda “Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5270-sonli farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-4860-sonli qarori, 13.10.2020
5. Юлбарсова, Х. А. (2021). РЕАЛИЗАЦИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ. *Восточно-европейский научный журнал*, (3-4 (67)), 36-40.
6. Юлбарсова, Х. А. (2021). ПРИНЦИП ГУМАНИЗМА КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ. *Наука сегодня: вызовы и решения [Текст]: материалы меж*, 61.
7. Yulbarsova, H. (2021). IMPLEMENTATION OF AN EFFECTIVE PROCESS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN A FUTURE TEACHER. *East European Scientific Journal*, 4(3 (67)), 36-40.
8. Yulbarsova, K. A. (2020). SCIENTIFIC RESEARCH METHOD AND MEANS IN SOCIAL WORK. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(4), 206-213.

9. Юлбарсова, Х. А. (2020). КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК НЕОБХОДИМАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ. *Интернаука*, 23(152 часть 2), 54.

10. Юлбарсова, Х. А. (2016). Формирование коммуникативной компетенции будущих учителей в процессе их подготовки к технологии эффективного общения. *Молодой ученый*, (20), 756-757.

11. Abdinazarovich, R. D., Abdullajonovna, Y. K., Ahadjanovich, Q. A., Bakhromovich, G. A., & Juraevna, N. N. (2020). THE ROLE OF SOCIAL SERVICE IN THE PROTECTION OF HUMAN INTERESTS. *Journal of Critical Reviews*, 7(6), 1263-1267.

12. Karimov, N. (2022). IMPORTANCE OF STUDYING AND PROMOTING ORIENTAL CULTURE AND HERITAGE. *Oriental Journal of History, Politics and Law*, 2(03), 28-33.

13. Karimov, N. (2022). THE CENTRAL ASIAN RENAISSANCE OF THE IX-XII CENTURIES IN THE EYES OF FOREIGN RESEARCHERS. *Oriental Journal of Social Sciences*, 2(03), 28-45.

14. Юлбарсова, Х. А. (2016). Формирование коммуникативной компетенции будущих учителей в процессе их подготовки к технологии эффективного общения. *Молодой ученый*, (20), 756-757.